DOI: 10.58242/millifolklor.1328188

HOBSBAWM'IN "SOSYAL EŞKIYALIK" KAVRAMI: *KÖROĞLU* DESTANI VE *ROBİN HOOD* EFSANESİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR YAKLAŞIM*

Hobsbawm's Concept of "Social Banditry": A Comparative Analysis on Epic of Köroğlu and Robin Hood Legend

Doç. Dr. Yılmaz ÖZKAYA**
Doç. Dr. Orkun KOCABIYIK***

ÖZ

Tarihçi Eric J. Hobsbawm bilinen çalışması *Eşkıyalar* adlı eserinde dünyanın farklı coğrafyalarındaki eşkıyaları örneklendirirken aynı zamanda bu stereotiplerin sınıflandırmasını da yapar. Halihazırdaki çalışma *Köroğlu* ve *Robin Hood* destanlarını karşılaştırmalı olarak incelerken kuramsal olarak Hobsbawm'ın sosyal eşkıyalık sınıflamasını kendisine temel oluşturmaktadır. Hobsbawm sosyal eşkıyaların dikkat çekilecek yönüne değinirken "lordun/beyin ve devletin kendilerine suçlu muamelesi yaptığı kanun kaçakları olmaları, fakat köylü toplumları içinde kalmaları ve halklarının onları kahraman olarak görmeleri, adalet savunucuları, adalet adına öç alan savaşçılar saymaları hatta belki de kurtuluş önderleri katına çıkarmaları yani her hâlükârda kendilerine hayranlık duyulası, yardım edilesi ve desteklenesi kişiler olarak davranılması"nı ele alır ve sosyal eşkıyaları (Asil Soyguncu) bu bağlamda tanımlar. Hobsbawm her ne kadar bu kuramının temelinde Robin Hood'u esas almış olsa da onun kuramından yola çıkarak Anadolu ve Türkistan coğrafyasında ortaya çıkan Köroğlu'nu da bir öç alıcı ve sosyal eşkıya tanımı içerisinde değerlendirmek gerekmektedir. Özellikle Anadolu coğrafyasındaki Köroğlu anlatmalarına bakıldığında Köroğlu, Türkistan varyantlarına nazaran Hobsbawm'ın kuramına daha yatkındır. Bütün bu açılardan baktığımızda Robin Hood ile Köroğlu'nun sosyal eşkıya kavramının belirtilen özelliklerinin çoğunu taşıdığını görmekteyiz. Asil soyguncu tanımına açıklık kazandırarak eşkıya tipinin köylüler ile olan ilişkisini detaylı bir biçimde inceleyen Hobsbawm, bu asil davranışlı kişinin rolünü imajı açısından dokuz maddeyle tanımlar. Bu dokuz madde ışığında çalışmamızda ele alınan iki destanın yüzyıllar içinde geçirdiği değişimleri ve göndermeleri karşılaştırarak, adı geçen eserlerdeki kahraman / anti kahraman yaratımın her bir yüzyılda hangi doğrultuda şekillendiği sergilenmektedir. Çalışmanın argümanını ya da özünü oluşturan karşılaştırma sorusu da budur. Çalışmada incelenecek olan destan ve efsanenin, varyantları ele alınmış ve bu bağlamda hem *Köroğlu* destanındaki hem de *Robin Hood* efsanesindeki değişimlerin nedenleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır. Hobsbawm, Robin Hood'u "asi soyguncu Robin Hood, en ünlü ve evrensel derecede en çok tutulan eşkıya tipi, pratikte aynı karşılığı olmasa da teoride en yaygın balad ve şarkı kahramanı" olarak tanımlar. Benzer durum Köroğlu destanı için de geçerlidir. Destanın Türkistan'dan başlayarak Anadolu'ya kadar yayılma sürecini göz önünde bulundurursak adalet duygusuyla hareket eden ve insani duygularını yitirmeyen, bulunduğu çevrede sosyal meseleleri ele alarak hakkaniyetli davranmaya çalışan, kötü yöneticilerin adaletsizliğine son vermek isteyen Köroğlu varyantlarını görebiliriz. Ama bu varyantlar içerisinde özellikle Anadolu varyantlarında sosyal sınıflaşma, ayan ve eşrafın zulümleri karşısında Köroğlu'nun zulme başkaldırdığını ve kahraman profili çizdiğini görmek mümkündür. Ayrıca burada Hobsbawm'ın Robin Hood'u "asil soyguncu" olarak nitelemesinin yanında biz de Köroğlu'nu, Hobsbawm eserinde değinmemiş olsa bile, onun kategorize ettiği hem "asil soyguncu hem de "öç alıcı" başlıklarının altına dahil edebiliriz.

Anahtar Kelimeler
Sosyal eşkıyalık, kahraman, Robin Hood, Köroğlu, Hobsbawm.

ABSTRACT

Historian Eric J. Hobsbawm, in his book, *Bandits*, exemplifies bandits in different geographies of the world, while at the same time classifying these stereotypes. The present study comparatively analyzes the epics of *Köroğlu* and *Robin Hood* and theoretically bases itself on Hobsbawm's classification of "social

* Geliş tarihi: 16 Temmuz 2023- Kabul tarihi: 9 Temmuz 2024
Özkaya, Yılmaz; Kocabıyık, Orkun. "Hobsbawm'ın "Sosyal Eşkıyalık" Kavramı: Köroğlu Destanı ve Robin Hood Efsanesi Üzerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım", *Millî Folklor* 143 (Güz 2024): 75-86

** Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İzmir/Türkiye, yilmaz.ozkaya@ege.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9165-4664.

*** Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Antalya/Türkiye, okocabiyik@akdeniz.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8498-2587.

banditry." Hobsbawm defines social bandits as "outlaws who are treated as criminals by the lord and the state, but who remain within peasant societies and whose peoples see them as heroes, as defenders of justice, as warriors who avenge in the name of justice, and perhaps even as leaders of liberation; in any case, they are treated as people to be admired, helped and supported" and defines social bandits (Noble Robber) in this context. Although Hobsbawm based his theory on *Robin Hood*, it is necessary to consider *Köroğlu*, who emerged in Anatolia and Turkestan. Especially when the narratives of Köroğlu in Anatolia is elaborated, *Köroğlu* is more prone to Hobsbawm's theory than the Turkestan variants. From all these perspectives, one might see that *Robin Hood* and *Köroğlu* have most of the characteristics of the concept of social bandit. Hobsbawm, who defines the noble robber and examines the relationship of the bandit type with the peasants in detail, explores the role of this noble person with nine items. In the light of these, this study compares the changes and references of the two epics over the centuries and shows the direction in which the hero/antihero creation in the aforementioned works has been shaped in each century. This is the comparison question that constitutes the argument or the essence of the study. The variants of the epic and legend to be analyzed in the study are discussed and in this context, the reasons for the changes in both the *Köroğlu* epic and the *Robin Hood* legend are tried to be emphasized. Hobsbawm defines Robin Hood as "the rebel robber Robin Hood, the most famous and universally popular type of highwayman, the most common hero of ballads and songs in theory if not in practice". A similar situation applies to the *Köroğlu* epic. If we consider the spread of the epic from Turkestan to Anatolia, we can see variants of Köroğlu who acts with a sense of justice and does not lose his humanitarian feelings, tries to act justly by addressing social issues in his environment, and wants to put an end to the injustice of bad rulers.

Keywords
Social banditry, hero, Robin Hood, Köroğlu, Hobsbawm.

Giriş

Arapça kökenli bir sözcük olan "eşkıya" sözcüğü için TDK "dağda, kırda yol kesen hırsızlar, haydutlar" manasını vermektedir. Sözlükte "bedbaht, talihsiz; günahkâr, âsi" gibi manalara gelen şakî kelimesinin çoğuludur. Yine Arapça kökenli bir sözcük olan "haydut" sözcüğü de "silahlı soygun yapan, yol kesen kimse" olarak anlamlandırılmıştır. Ancak eşkıya Türkçede farklı bir anlam kazanmış olup "yol kesen" manasına gelen kātıu't-tarîk (kuttâu't-tarîk), "haydut, harâmi" anlamına gelen muhârib kelimelerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. Bu sebeple eşkıyalık ve eşkıya, İslâm ceza hukukunun klasik sistematiğinde had suçları arasında yer alan "hırâbe" suçunun ve suçlusunun Türkçedeki karşılığını teşkil eder" (Bardakoğlu, 1995). Fakat "sosyal eşkıya"lık kavramını eşkıya kelimesinin sözlükteki anlamlarıyla bağdaştıramayız. Çünkü Hobsbawm sosyal eşkıyaların dikkat çekilecek yönüne değinirken "lordun/beyin ve devletin kendilerine suçlu muamelesi yaptığı kanun kaçakları olmaları, fakat köylü toplumları içinde kalmaları ve halklarının onları kahraman olarak görmeleri, adalet savunucuları, adalet adına öç alan savaşçılar saymaları hatta belki de kurtuluş önderleri katına çıkarmaları yani her hâlükârda kendilerine hayranlık duyulası, yardım edilesi ve desteklenesi kişiler olarak davranılması"nı (Hobsbawm 2000: 26) ele alır ve sosyal eşkıyaları bu bağlamda tanımlar. Bu açıdan baktığımızda Robin Hood ile Köroğlu'nun sosyal eşkıya kavramının bu belirtilen özelliklerin çoğunu taşıdığını görmekteyiz.

Bir Sosyal Eşkıya Olarak Robin Hood ve Köroğlu

Robin Hood efsanesi, yüzyıllar boyunca değişerek günümüze kadar ulaşabilmesini, hiç bitmeyen insana özgü hislere, ideallere ve adalet duygusuna borçludur. Fakat yine de bu anlatı hem ana konusu açısından hem de ele aldığı sosyal meselelere yaklaşımı bakımından hiç de sabit kalmamış, sürekli devinimsel olarak ilerlemiştir. Bu anlamda da metnin her yüzyılda, şekillenen değerler ve ideallere göre kendine özgü okunuşları ortaya çıkmış ve kahraman, bir eşkıya olarak her seferinde farklı karakteristik özellikleriyle farklı amaçlara hizmet etmek üzere yeniden yaratılmıştır. Hobsbawm, Robin Hood'u "asi soyguncu Robin Hood, en ünlü ve evrensel derecede en çok tutulan eşkıya tipi, pratikte aynı karşılığı olmasa da teoride en yaygın balad ve şarkı kahramanı"

(Hobsbawm 2000: 61) olarak tanımlar. Benzer durum Köroğlu destanı için de geçerlidir. Destanın Türkistan'dan başlayarak Anadolu'ya kadar yayılma sürecini göz önünde bulundursak sosyal adalet sağlayan, bulunduğu çevrede sosyal meseleleri ele alarak hakkaniyetli davranmaya çalışan, kötü yöneticilerin adaletsizliğine son vermek isteyen Köroğlu varyantlarını görebiliriz. Fakat burada Hobsbawm'ın Robin Hood'u "asil soyguncu" olarak nitelemesinin yanında biz de Köroğlu'nu, Hobsbawm eserinde değinmemiş olsa bile, onun kategorize ettiği hem "asil soyguncu hem de "öç alıcı" başlıklarının altına dahil edebiliriz. Fakat burada farklı düşünerek Köroğlu bir "öç alıcı" olsa bile Hobsbawm'ın bahsettiği gibi şiddete ve öldürmeye meyilli bir tanım yapamayız.

Robin Hood Efsanesi ve Köroğlu Destanının Tanımı ve Coğrafyası

Eric John Hobsbawm, eşkıyalık tarihi ile ilgili *Eşkıyalar* (2000) adlı eserinde Robin Hood efsanelerinin çeşitliliğinden bahsetmektedir (Hobsbawm 2000: 77). Robin Hood efsaneleri balad formunda yazılmış olup, geç Orta Çağ'a ait Robin Hood baladları çeşitli isimlerle anılmaktadır: *A Lyttel Gest of Robyn Hode, Robin Hood and the Monk, Robin Hood and the Potter, Robin Hood and Guy of Gisborne* ve *Robin Hood's Death*. Bu adı geçen versiyonlar on altıncı yüzyıldan önce yazılmış olup elimizde bu eserlerin birer köylü ve soylular arasındaki intikam hikâyeleri olduğuna dair kesin kanıt bulunmamaktadır. Hobsbawm'a göre Robin Hood'la ilgili baladların "kökeni on dördüncü yüzyıla kadar uzanmaktayken, on altıncı yüzyıla kadar onun bir kahraman sayılmadığı anlaşılıyor. Orta Çağ'ın ormanlarında ona benzeyen İngiliz çetelerinin dolaşıp dolaşmadığı, Orta Çağ tarihi uzmanlarına kalmış bir meseledir" (Hobsbawm 2000: 61). Bu görüşten de anlaşılacağı üzere efsanelerin mekânı ve zamanı konusunda kesin bir kanı hâkim değildir. Hikayelerin sosyal arka planı çok detaylandırılmamıştır aksine, genel hatlarıyla anlatılmıştır. David Crook'a göre Robin Hood "beş balad ve bir oyun bölümünden meydana gelmektedir. Tümü İngilizce yazılmış olmasının yanı sıra on beşinci yüzyıl bir İskoç manastırı kayıtlarında Latince bir bölümü de mevcuttur" (Crook 2020: 8). Diğer Robin Hood araştırmacılarına göre de Robin Hood'un sözlü edebiyattan yazılı edebiyat geleneğine geçişi on dördüncü yüzyıl sonu ve on beşinci yüzyıl başına rastlamaktadır. Robin Hood ilk defa 1381'de ya da sonrasında yazıldığı düşünülen *The Vision of Piers Plowman* adlı alegorik şiirde geçmektedir (Crook 2020: 8). Bu anlamda yukarıda bahsedilen tarihi de desteklemektedir.

Köroğlu ise; hangi coğrafyada hangi şekli alırsa alsın bu anlatmanın kahramanı şahsında bir milletin hayata bakış tarzını, zulme karşı duruşunu, kötüyle mücadeleyi, adalet anlayışını ve bunun için verilen mücadeleyi aynı zamanda zaferlerini yansıtır. Böylece Köroğlu, Türk toplumunda kahramanlık, adalet, yiğitlik, cesaret gibi sembolik değerler bakımından da anlam kazanmış ve bu değerlerin sözcüsü haline gelmiştir. Öcal Oğuz, bu durumu şöyle ifade etmektedir; "Yüzlerce yıldan beri boydan boya, nesilden nesile sözlü gelenek ortamında anlatılarak taşınan Köroğlu'nun yaratıldığı ortamların ihtiyacı ile şekillenen bir kahramana dönüştürüldüğünü kabul etmek gerekir (Oğuz 2000: 6). Bu yüzden Köroğlu anlatmaları Türk dünyasının çeşitli coğrafyalarında kendi yaşadığı çevrenin, toplumun ve siyasal düzenin farklılıklarıyla "temeldeki muhteva birliğini koruyarak" (Ekici 2004: 13) çeşitli şekillerde günümüze kadar ulaşmıştır.

Orta Asya bozkırlarından Balkanlara kadar uzanan geniş saha içinde teşekkül eden ve hâlâ gelişmekte olan Köroğlu Destanı rivayetleri, iki versiyon etrafında toplanır. Bu iki versiyon, Batı versiyonu ve Orta Asya versiyonu şeklinde (Yıldırım 1989: 10) sınıflandırılırken, Fikret Türkmen, Köroğlu hikayelerinin temel iki versiyon silsilesi olduğunu ifade eder. İlki, batı veya Kafkasya – Anadolu anlatmaları adı verilen Azerbaycan, Gürcü, Anadolu, Balkan varyantı ve Kırım varyantıdır. Diğeri ise doğu veya Orta Asya

varyantı adı verilen Özbek, Türkmen, Tacik, Karakalpak ve Sibirya Tobolları varyantlarıdır (Türkmen 1983: 83). Farklı coğrafi alanlarda yaşayan Türk boyları arasında en çok yayılan anlatmalardan biri şüphesiz ki Köroğlu'dur. Köroğlu; Anadolu, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Güney Azerbaycan, Doğu Türkistan, Özbekistan, Gagavuz, Tataristan, Kerkük gibi Türk boylarında ve Tacikistan, Bulgaristan gibi Türklere komşu olan ülkelerin sözlü anlatmaları içerisinde yer almaktadır. Türk boylarının sözlü kültür ürünleri içerisinde, farklı Tük boyları ve komşu milletler arasında da yaygın olan Köroğlu Destanı'nın da Robin Hood'a benzer bir özellikte yayıldığı görülmektedir.

Eğer Robin Hood efsaneleri, on dördüncü yüzyıl İngiltere'sinde ağızdan ağıza aktarıldıysa ve sosyal sınıf çatışmasının bir tür ifade aracı olarak işlev gördüyse on dördüncü yüzyılın hem İngiltere'sinde hem de kıta Avrupası'nda, sosyal huzursuzluklar anlamında oldukça sert bir iklimde geçtiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İngiltere'deki huzursuzluk havası o dönemde köylülerle zirve noktasına ulaşmıştır. Köylülerin bu sıkıntıları 1381'de su yüzüne çıkmıştır. Wat Tyler önderliğindeki köylülerin Londra'ya ilerleyerek Canterbury Başpiskoposu Simon Sudbury'i ve hazine sorumlusu Sir Robert Hales'i asmaları bu çalkantının en somut sonuçlarından biridir. Bu sosyal çalkantıların ve sorunların hiçbiri erken Orta Çağ dönemi Robin Hood anlatılarında görülmez. Köylülerin bu isyanında talep ettikleri ücretlerle, arazi mülkiyetiyle ilgili ve derebeylerin köylüler üzerindeki tahakkümü gibi konular bu anlatılarda yer almamaktadır. Holt bu sorunların hikâyelerde yer almamasının sebebini hikayelerin belli bölgelerde yerel kalmasıyla açıklar: ona göre Köylü İsyanları daha ziyade İngiltere'nin güney ve batı bölgelerinde olmuştur ve bu anlamda kuzey bölgelerinde ağırlığı hissedilmemiştir. Kuzeydeki köylülerin sorunları daha ziyade derebeylikle ilgili olup bu sistemin yozlaşmışlıkları ile ilgilidir (Holt 1960: 90-91).

Robin Hood Efsanesi ve Köroğlu Destanının Karşılaştırılması

Robin Hood ve Köroğlu hikayelerinin detaylı incelemesine geçmeden evvel Hobsbawm'ın eşkıyalar ile ilgili kuramsal düşüncelerine değinmekte fayda olacaktır. "Eşkıyalar…iktidarı ellerinde tutanlar ya da iktidar üzerine hak iddia edenlere…meydan okumalarıyla ekonomik, toplumsal ve siyasal düzene kafa tutmaktadırlar. Sınıf ayrılıklarının ve devletlerin belirlediği toplumlarda eşkıyalığın tarihsel anlamı burada yatar" (Hobsbawm 2000: 8). Dolayısıyla eşkıyalığı ve onun gelişimini 'gücün tarihi' bağlamında değerlendirmek kaçınılmaz bir hâl alıyor. İtalyancadaki *bandito* kelimesine bakacak olursak karşımıza hangi sebeple olursa olsun kanun dışında kalan kişi anlamı çıkmaktadır. Akdeniz coğrafyasında, daha da belirgin olarak Osmanlı İmparatorluğu'nda, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda eşkıyalar için kullanılan terim ise *Celâliler* olmuştur (Hobsbawm 2011: 15). Bu tarihsel değerlendirmelerin ışığında Hobsbawm çalışmasında "Sosyal Eşkıyalık" terimini ortaya atar ve bu tipin özelikleri üzerine yoğunlaşır. Bu çalışmamızda ele aldığımız Robin Hood efsanesi ve Köroğlu destanı da bir anlamda bu sosyal eşkıyalık kavramının içine çoğu yönüyle girmektedir.

Sosyal eşkıyaların en dikkate değer yönü "lordun/beyin ve devletin kendilerine suçlu muamelesi yaptığı kanun kaçakları olmaları…halklarının onları kahraman olarak görmeleri…hatta belki de kurtuluş önderleri katına çıkarmaları…Geleneksel bir toplumun – ister yerli ister yabancı olsun – merkezi hükümetler ve devletlerin tecavüzleri ve tarihsel ilerlemelerine karşı koydukları yer ve durumlarda, bu kişiler yerel lordların bile yardım ve desteğini alabilmektedirler. Zaten sosyal eşkıyalığı ilginç ve önemli kılan, sıradan köylü ile asi, kanun kaçağı ile haydut arasındaki bu ilişkidir" (Hobsbawm 2000: 26).

Eşkıyalar haksızlıkları düzeltmeyi amaç edinirler ve adaletsizliklerin öcünü almak için çeşitli yöntemlere başvururken, zenginler ile yoksullar, güçlüler ile zayıflar arasında olmak üzere hakkaniyet gözetmeye çalışırlar. Bu anlamda sosyal eşkıyalığı devrimci değil reformcu olarak niteleyebiliriz (Hobsbawm 2000: 39). Fakat bu yönlendirici güçlerine rağmen eşkıyalar, "kendi başlarına bir toplumsal *hareket* oluşturamazlar. Ancak, köylülerin,… kendilerini savunduğu için Robin Hood'a hayran oldukları zamanlardaki gibi, böyle bir hareketin vekilliğini üstlenebilirler" (Hobsbawm 2000: 39).

Asil soyguncu Robin Hood, en tanınan ve evrensel ölçekte en fazla tutulan eşkıya tipi olarak karşımıza çıkmaktadır. "Robin Hood bütün köylü eşkıyaların olmak istediği modeldir, ama şeylerin doğasına baktığınızda bu köylü eşkıyaların çok azının rollerine uygun şekilde idealizme, fedakarlığa ya da toplumsal bilince sahip olduğunu gözlemlersiniz" (Hobsbawm 2000: 61). Asil soyguncu tanımına açıklık kazandırarak eşkıya tipinin köylüler ile olan ilişkisini detaylı bir biçimde inceleyen Hobsbawm, bu asil davranışlı kişinin rolünü imajı açısından dokuz maddeyle tanımlar. **İlk madde** olarak asil soyguncunun yetkili makamların suç saydığı ama halkın bu gözle bakmadığı bir fiilden dolayı adaletsizliğe kurban giderek başlar. Yani özünde asil soyguncu suç işleyerek başlamaz. **İkincisi**, bu asil soyguncu haksızlıkları düzeltir. **Üçüncüsü**, zenginlerden alıp yoksullara verir. Stereotipin **dördüncü** özelliği onun nefsi müdafaa ya da açıktan intikam alma halleri dışında hiçbir zaman kimseyi öldürmediğidir. **Beşinci** bir özellik ise asil soyguncu eğer hayatta kalmayı başarırsa onurlu bir yurttaş ve topluluk üyesi olarak halkının arasına geri dönmesidir. Aslına bakılırsa zaten içinden çıktığı topluluktan hiç ayrılmamıştır. **Altıncısı**, halkınca hayranlık duyulan, yardım edilen ve kollanan biri olmasıdır. **Yedinci** özelliği ise, içinden çıktığı topluluğun mensupları yetkili makamlar karşısında onu ele vermeyecekleri için ya eceliyle ya da bir ihanetten dolayı ölmesidir. **Sekizincisi**, asil soyguncunun genelde görünmez ve yaralanmaz bir varlık oluşudur. **Son özelliği** olarak ise adaletin kaynağı olan kralın düşmanı değil, sadece yerel beylerin, din adamlarının ya da başka zalimlerin düşmanıdır (2000: 62-63).

Benzeri bir durumu Türk dünyası anlatmalarından biri olan Köroğlu'nda da görmekteyiz. Köroğlu Destanı'nın Türkmenistan varyantında mezarda doğan Köroğlu, büyüyünce yaptığı taşkınlıklar halkı rahatsız etmeye başlar. Dedesi Cıgalı Bey, torununu korumak adına ailesiyle birlikte Rum vilayetine gider ve orada Hünkâra seyislik yapmaya başlar. Hünkârın talebi üzerine iyi bir cins at bulur. Fakat Hünkâr bu atı zayıf bulup, beğenmeyince Cıgalı Bey'in gözlerini oydurur. Bunun üzerine genç Köroğlu ve dedesi, Kıratla birlikte ülkeyi terk eder. Erenlerin tavsiyesi ve isteği üzerine hükümdar olan Köroğlu, Çandıbil'e gider ve kırk yiğidi çevresine toplar. Ardından Çandıbil'den seferler düzenlemeye başlar (Ekici 2004: 181).

Yukarıda bahsedilen resmi makamlarla eşkıya ilişkisini destekler nitelikte Hobsbawm, asil soyguncunun yetkili makamların suç saydığı ama halkın bu gözle bakmadığı bir fiilden dolayı adaletsizliğe kurban gittiğini belirterek çalışmasına başlar. Yani özünde asil soyguncu suç işleyerek başlamaz. İkincisi, bu asil soyguncu haksızlıkları düzeltir. Burada soylu eşkıyalık yapma nedeninden ötürü Robin Hood'la benzerlik gösterir. Öncelikle Köroğlu, babası ile birlikte bulunduğu bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Köroğlu'na ve ailesine yapılan bir haksızlık söz konusudur. Bu durum şöyle ifade edilmektedir;

> Oğlum, Çardaklı Çandıbil denilen yurdumuzda senin kırk bin evli Tekeli Türkmen halkın var. Hünkâr Sultan zalim, bizi eşimizden dostumuzdan ayırıp, başımıza türlü türlü işler açtı. Türkmen halkı lidersiz kaldı. Oğlum, biz şimdi Çandıbil'e gidelim, kendi yurdumuza varalım. Sen halka baş ol. Eğer sen Çandıbil'e varıp, kırk bin evli Türkmen iline önder olursan, dışımızdaki, çevremizdeki elli bin, yüz bin

> evli diğer Türkmen illeri de sana katılır, arka çıkar oğlum. Yurdumuza vardıktan sonra, dünyayı kana bulayan zalim şahlardan öcümüzü alırız. Arımızı namusumuzu yerde koymayalım; dedi, başından geçenleri hatırlayıp üzüldü. Dedesinin üzüldüğünü gören Göroğlu'nun da keyfi kaçtı. (Ekici 2004: 178) (Türkmen sahası)

Ali Onk'un, Kamber Özcan ve Muharrem Gemi'den Iğdır'da 1971 yılında derlemiş olduğu Köroğlu'nun Anadolu varyantında ise; kahramanımız Ruşen Ali (Köroğlu) ve babasının Bolu Beyi'yle olan mücadelesi anlatılır. Bolu Beyi cins atları olan bir beydir. Seyisi olan Köroğlu'nun babasından kendisine iyi bir at bulmasını ister. Köroğlu'nun babası, haftalarca at arar, sonunda bir kısrağı alıp Bolu Beyi'ne getirir. Bu tayı Bolu Beyi beğenmez, böyle bir at seçtiği için çok sinirlenir ve Köroğlu'nun babasının gözlerine mil çektirir: "Saçımı sakalımı senin kapında ağarttım. İlan kimi kabuk koydum. Kadrimi kıymetimi bilmedin. Bir paşa dostunun hatırı için haksız yerde dünya nimeti iki gözümden ettin" (Ekici 2004: 349) (Anadolu sahası).

Türkmen versiyonunda ise, babasının kırk yiğidi ve kendi topladığı adamlarla birlikte hazırlık yapan Köroğlu, Kızılbaş ülkesine baskın yapıp, Hünkar Padişah'ın yüz bin kişilik ordusunu büyük bir bozguna uğratır. Hünkar Padişahı da öldürüp, babasının, dedesinin intikamını alıp Çandıbil'i ve Türkmen halkını yüceltip, mutlu bir şekilde kendi halkıyla yaşar. (Ekici, 2004: 133-134).

Köroğlu hikâyesinin Anadolu varyantı ve Azerbaycan varyantı birbirine son derece benzerdir. Azerbaycan varyantında Köroğlu'nun karşısında olduğu kişi yine yöneticidir: Hasan Han. Bir gün Tokat Paşası, Hasan Han'a misafirliğe gider. Paşa, atları ile meşhur olan Hasan Han'dan iki at ister. Köroğlu'nun babası Ali Kişi, Hasan Han'ın seyisidir. Hasan Han, Ali Kişi'yi çağırır ve atları getirmesini ister. Paşa, atları beğenmez ve alaycı bir tavırla eleştirir. Bu tavır, Hasan Han'ı çok kızdırır ve öfkesini Ali Kişi'den çıkarır, gözlerine mil çeker. Köroğlu bu haksızlık karşısında Hasan Han'dan intikam almak ister. Peşine yiğitlerini takar ve Çandabil'i mesken tutar (Ekici 2004: 345). ***"Köroğlu ile Deli Hasan Kolu"n***da yine Deli Hasan Köroğlu'na der ki, "Belli ki sen benim kim olduğumu bilmiyorsun. Bilseydin böyle konuşmazdın. Bana Deli Hasan derler. Bu yollardan kim geçerse geçsin bana haracını vermelidir" Bunu üzerine Köroğlu ile Deli Hasan karşılıklı söyleşirler ve Köroğlu şu dizeleri söyler;

- Korkum yok paşadan, sultandan, handan
  Gelsin benim diyen geçmişse candan
  Erler daldanıp korkmasın kandan
  At sürsün kavgaya meydana gelsin." (Birdoğan 1996: 79-83)

Tebriz sahasında ise Köroğlu yalnızca yöneticiler ile değil, aynı zamanda zengin tüccarlarla da savaşır. 13.-15. yüzyıllarda Tebriz, bütün Asya'nın kervan ticaretinin en büyük merkezi ve birçok ülkenin ticaret yollarının kesiştiği bir yerdir. Köroğlu, Tebriz'e giden kervan yollarını ve dağ geçitlerini kontrol eder, tüccarlara ve halkı soymak için onlarla birlik olanlara karşı zorla vergi alır (Garriyev 2007: 24).

Sosyal eşkıyaların bu işe başlaması genelde pek de suç oluşturmayan kavga ya da tartışma yoluyla, namus ya da onur meselesi gibi durumların savunucusu ve kurbanları olarak girmişlerdir. Robin Hood da muhtemelen bu şekilde işe girişmiştir. Eşkıyanın zenginden alıp yoksula verip vermediği tartışılan bir mesele olsa da güce ya da kanun uygulayıcılara karşı onların desteğini kaybetmek istemiyorsa kendi yöresinin yoksullarına karşı bir hata yapmayacağı da ortadadır. Yani bu anlamda zenginden alıp fakire vermek yerleşik bir gelenektir. İster Sherwood ormanları olsun ister Anadolu kırsalı olsun, bu davranış ideal bir ahlaki yükümlülük gibidir. Başlangıç olarak her iki anlatıda da Köroğlu ve Robin Hood'un sosyal eşkıyalığa sürükleyen serüvenin son derece ben-

zer olduğu görülmektedir. Farklı toplumlarda benzer haksızlıklar karşısında aynı tutumun sergilendiğinin de en iyi örnekleridir.

> Köroğlu hak arama sonrasındaki mücadelelerinde zaman zaman 'haydut' teriminin ifade ettiği anlama uygun davranışlarda bulunmuş olsa da bunlar halk tarafından mazur görülmüş, özellikle kötü yönetici ve aşırı zenginlere karşı gösterilen bu tür tavırlar haydutluk olarak algılanmamış bilakis yapılması gereken davranışlar olarak kabul edilmiştir. (Ekici 2013: 13)

Köroğlu'nun Türkmen ve Azeri versiyonlarında, Köroğlu'nun gönül kıran ve ezen hanlara karşı savaşının başlamasının nedeni ortaktır. Bunlar, babasının kör edilmesi, ailesinin acımasızca yok edilmeye çalışılması, memleketini terk etmek zorunda kalmasıdır (Garrıyev 2007: 28).

Anadolu-Azeri rivayetlerinde, mağdur bir babanın oğlu olan Köroğlu, bu yola babasının haksız yere gözlerinin kör edilmesinin intikamını almak için girer. Dahası, baba tarafından Köroğlu'na öçlerini alması tembih edilir. Böylelikle Köroğlu'nun mücadeleye başlama sebebi olarak babasının intikamını alma düşüncesini yansıtması bağlamında babanın kör edilmesi önemli bir motif olarak anlatılarda yer alır. Böylelikle, Hobsbawm'ın, işaret ettiği, Köroğlu ve ailesinin, halkının adaletsizliğe uğraması neticesinde kahramanın kanunsuzluğa başvurma nedeni "Erdemli soyguncu yasadışı mesleğine bir suç işleyerek değil, haksızlığın kurbanı olarak ya da halk geleneğinin değil, otoritelerin suçlu bulduğu bir hareket yüzünden zulüm görerek başlar" kavramına uyduğunu söyleyebiliriz (Gür 2008: 79).

Zenginden alıp fakire verme geleneği dışında bu tiplemeyle ilgili diğer ortak bir özellik de kendisinin haklılığını savunduğu için adaletin kaynağıyla gerçekten bir ihtilaf halinde olamayacağıdır. Hobsbawm, eşkıya ile kral arasındaki çatışma ve uzlaşma hikayelerinin muhtelif türleri bulunduğunu belirterek şu şekilde devam eder: "Sadece Robin Hood hikayeleri bile o kadar çoktur ki Kral, Nottingham şerifi gibi kötü danışmanların tavsiyesiyle, asil kanun kaçağını takibe almıştır. Çarpışırlar, ama kral onu yenemez. Sonra bir araya gelirler ve kanun kaçağının değerini doğal bir şekilde kavramış bulunan hükümdar, onun doğru bildiği yolda ilerlemesine müsaade eder" (Hobsbawm 2000: 77).

Daha evvel de belirtildiği üzere otoritenin kötüye kullanılması ve yozlaşmışlıkları Robin Hood efsanelerinin merkezindedir. Bu anlamda da anlatılardaki hedef kitle dini kurallara riayet etmeyen insafsız, açgözlü, kalleş ve güvenilmez olarak resmedilmiş rahipler, papazlar, keşişler ve rahibelerdir. Robin Hood ve adamlarının bu ruhban sınıfına karşı husumeti *Gest*'de Robin tarafından vurgulanmaktadır. Robin adamlarını şu şekilde uyarır: "But loke ye do no husbonde harme, / That tylleth with his ploughe "or" any gode yeman". "Ne no kynght ne no squyer / That wol be a gode felawe." "These bisshoppes and these achebishoppes, / Ye shall them bete and bynde" (Bak dostum eşlerine zarar verme, / Sabanınla sen iyi bir çiftçisin. Ne Şövalye ne de Yamak / iyi insanlardır aslında. Şu ruhbanlar yok mu? / Onları dövüp bağlamalısın) (Dobson ve Taylor 1989: 80). "That wol be a gode felawe" ifadesiyle şövalyelere ve yamaklara atfedilen satırlarda, üst sınıf üyelerinin otoriteyi ya da haklarını çıkarları doğrultusunda kullanmadığı müddetçe bu sınıfla aralarında çıkar çatışmasının olmadığını anlıyoruz. Esas anlaşmazlık konusu sosyal konumları değil, yönetimsel davranışlarıyla ilgili gibidir. Hatta anlaşmazlığın, maddiyatçı bir havaya bürünen ruhbanlar ve çiftçiler veya küçük toprak sahipleri gibi alt sınıflar arasında olduğuna dair kuvvetli göndermeler mevcuttur. Şövalye ise daha olumlu resmedilmektedir. Hikâyede aynı ritüel ve dilsel anlatımla verilen iki farklı soygun hadisesi iyi ile kötü karakterler arasındaki farkı ortaya koymak için anlatıda yer almaktadır. Şövalye karakteri çelebi bir kişiliktir; örneğin Robin ona parasının miktarını sorduğunda sahip olduğu miktarı dürüstlük içerisinde

söyler. Öte yandan rahipler ise şövalyenin tamamen zıttı bir davranış sergiler. Nobrandırlar ve Robin onları selamladığında başlıklarını bile çıkarmazlar ve kendilerine sorulduğunda ne kadar paraya sahip olduklarını da söylemezler. Bu karakterler anlatıda dünyevilik peşine düşmüş açgözlü kişiler olarak resmedilir. Saint Mary Manastırı Rahibi de ruhani yozlaşmışlık içindedir. Açgözlülüğünün yanı sıra merhamet, iyilik ve uhrevi dünyaya adanmışlık gibi Hristiyanlık erdemlerinden yoksundur.

Köroğlu varyantlarında Robin Hood efsanesi kadar olmasa da din ile kahraman ilişkisi görülmektedir. Köroğlu destanında da kahraman Köroğlu'nun kıratı onun en büyük yardımcısıdır. Diğer olağanüstü yardımcılar arasında Hızır, Gavıs Gıyas, çilten ve on iki imam ve Hz. Ali yer alır. Hz. Ali'nin destan kahramanına yardımcı olması sadece Köroğlu ile sınırlı değildir. Özellikle Orta Asya'da yaşayan Türk topluluklarının destanlarının pek çoğunda Hz. Ali olağanüstü yardımcıların başında yer alır. (Karadavut 2018: 873)

> İslâmi dönem Türk destanları arasında yer almakla beraber Köroğlu destanında dinî bir özden söz etme"nin (Sümer ve Albayrak 2014: 18) mümkün olmadığını Faruk Sümer de ifade etmektedir. Sümer ayrıca "hikâyelerin musannif ve nakilleri kendi mezhep ve tarikat özelliklerini yer yer hikâyelerde yansıtarak bunların belli yerlerinde dinî öğütlere, dualara, peygamber ve evliya kıssalarına yer vermiş, hikâyelere İslâmi bir muhteva kazandırmaya çalışmışlardır. (Sümer ve Albayrak 2014: 19)

Köroğlu, "Türk kültürünün ve Türk milletinin sesidir. Yine belirtmek gerekir ki Köroğlu belli bir dini grubun mensubu ve sesi olmadığı gibi, belli bir dini grubun karşısında da değildir" (Ekici 2013:11). Aksine Köroğlu dini bazı oluşum ve inanışlardan da yardım alır. Örneğin; "Kûroğlu Çembil-Bil'de kale yaptırır, şehre yiğitlerini toplar otuz yaşında ve kırk yaşında "On İki İmam" ve "Hızır"la görüşen Kûroğlu yiğitler arasında ve toplumda büyük bir ün kazanır" (Ekici 2004: 296). Burada Robin Hood'dan farklı olarak Köroğlu'nun bütün varyantlarında bozulmuş dinî yapıya, din adamlarının dini kötü kullanmalarına, sahte derviş ve büyücülere, halkı sömürmelerine karşı bir başkaldırı görünmemektedir. Onun tek amacı öç almak ve zalim yerel yöneticilerin adaletsizliğine son vermektir.

Robin Hood ile üst sınıftan insanlar arasında aslında bir husumet yoktur ancak ortaya çıkan anlaşmazlıklar genellikle karakterin belirgin anlamda kötü biri oluşu sonucunda meydana gelen uzlaşmazlıklardır. Versydale lordu Sir Richard ki aynı zamanda Şövalye olarak geçer, bir Orta Çağ lordundan beklenen tüm erdemlere sahip biridir. Öte yandan Guy of Gysborne ise Nottingham Şerif'inin işbirlikçisi olması dolayısıyla kötü bir karakterdir. Robin Hood ve Guy of Gysborne'nin aynı toplumsal sınıftan olmaları muhtemeldir çünkü anlatıda birinin işi çiftçilik diğerinin ise şövalyeliktir. Keen'in de belirttiği üzere bazı baladlar Robin Hood'a soylu bir üstünlük atfeder: dolayısıyla her iki tipleme benzer sosyal statüyü paylaşırlar ve halk hikâyelerinde genellikle gözlemlendiği üzere kutuplaşmaları belki de iyi ve kötünün çatışmasıdır (Keen 2007: 153).

Bu ilk baladların diğer bir hedef edindiği kitle yerel yöneticiler olmuştur. Bu baladlarda o kişi Nottingham Şerifi'dir. Sözüm ona Şerif kötü ve güvenilmez biridir ama ilk baladlarda Robin ile olan düşmanlığının gerçek nedenleri hakkında doğrudan bir bilgi bulunmaz. İkisi arasındaki düşmanlık muhtemelen Şerif'in yozlaşmışlığıyla ilgili olup gerçekte bu durum Robin'in sosyal otoriteye karşı olan bir isyanı değildir zira Robin, sosyal sistemin otoritesi olan krala karşı her daim saygı duyan biridir. Hobsbawm'ın dokuzuncu ve son alt kategorisine oldukça uygundur bu durum: sosyal eşkıya bu anlamda adaletin kaynağı olan kralın değil, yerel yöneticilerin düşmanı olmaktadır. Ro-

bin'in tavrı da bundan farklı değildir. *Gest'*de kralın farkına vardığı sahnede, dizleri önüne çöker ve kraldan yaptıkları için af diler.

Bu ilk baladlar lordlarla köylüler arasındaki sosyal sınıf çatışmalarını sergilemezler ama genel olarak toplumsal yaşam içindeki yozlaşmaları vurgularlar ki, bunlar arasında dini duygular belki de en öne çıkanlardandır. İşlenen çatışmalar kişilerin yozlaşmaları üzerinden değildir ve tüm sınıfları kapsayacak bir genellemeyle yapılmamıştır. Robin Hood'un baskılanan köylülerin hakkını savunmak üzere hareket ettiği *Gest*'deki iki ifadeyle ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi yukarıda da belirttiğimiz soyulan ve affedilen insanlar ile ilgili olandır. Affedilenler genellikle pulluğunun başındaki çiftçilerdir. İkinci ifade ise baladın sonlarına doğru Robin'in fakirlere karşı iyi niyetiyle ilgili olan kısımdır: "he was a good outlawe, / And dyde the pore men moch god." (O iyi bir hayduttu, / Ve zavallı adam Allah için öldü) (Dobson ve Taylor 1989: 120). Ayrıca Robin'in çiftçilere yardım edenlerin kendisinin dostu olduğu söylemi de onun ne kadar sınıf bilinci olduğunu göstermektedir. Fakat Robin'in bu tutumu sınıf sistemine karşı aleni bir isyan olma iddiasından ziyade sadece yardıma ihtiyacı olanların ya da baskılananların yardımına koşmayı yansıtmaktadır. Yani Robin, bu ilk baladlarda sosyal bir isyankâr olarak alt sınıftan insanların haklarını savunan biri olarak resmedilmemiştir ama yine de bazı yozlaşmış tipler ele alınmıştır. Robin daha ziyade bir kanun kaçağı olarak çizilmiş, kendi dünyası içinde işlevselliğini ortaya koymuş, kendi kurallarını ve topluluğunu ormanlarda inşa etmiş ve kendi kurallarına uymayanlarla mücadele etmiştir. Robin çiftçi sınıfından gelmektedir ve paranın kötüye kullanılmasına ya da amacı dışında kullanılmasına karşı gelir. Onun genel tavrı ve duruşu sosyal ve ahlaki değerlerin yozlaşmasına karşı geliştir. O, Orta Çağ feodal sistemini ya da derebeyleri ile köylüler arasındaki ilişkileri sorgulamaz.

Köroğlu'nun Azeri, Türkmen, Anadolu varyantlarında babasının bir bey tarafından gözlerinin kör edilmesi ortaktır. Özbek rivayetinde Kûroğlu mezarda doğduğu için bu adı almıştır. Burada Batı varyantları bey/şah/padişahın seyisine iyi bir at bulmasını istemesi, seyisin görünüşte kötü bir atı tulpar olarak göstermesi neticesinde beyin/şahın sinirlenmesiyle seyisin gözlerinin kör edilmesi ile başlar. Seyisin oğlu Ruşen'i tembihleyerek atları kırk gün içerisinde karanlık bir ahırda yetiştirmesi ve tulpar atların olağanüstü bir şekilde ortaya çıkışıyla Köroğlu'nun öç almak için hareket etmesi varyantlarda tasvir edilmektedir. Köroğlu, Hobsbawm'ın kuramına göre hem asil bir soyguncu hem de öç alıcı olmuştur.

Robin Hood efsanesinin ilk baladlarında orman kanun kaçaklarının bir cennetidir. Korumasız bir yer olması ve kanunun etkisinin görülmediği bir ortamdır orman. Aslında gerçek Orta Çağ dünyasının koşullarının ve kurallarının olmadığı bir ütopyadır bir nevi. Her ne kadar bu ilk baladlarda ormanlık bölgeler, daha sonraki versiyonlarının aksine, abartılı bir biçimde idealize edilmemiş olsa da hayatın katı sosyal gerçeklerinden bir kaçış yeridir yine de. Zulüm, hırs, adaletsizlik ve kıtlık gibi şeyler bu ormanlık bölgeye ulaşamaz. Holt'un kısaca değindiği üzere bu ilk versiyonlarda "tüm biçimleriyle bu hikâye sosyal bir tepkiden ziyade bir nevi kaçıştır" (Holt 1960: 189). Bu geç Orta Çağ dönemi versiyonlarındaki orman, sonraki modern versiyonlarında idealize edilir ve bu anlamda da sonraki versiyonların temelini oluşturur. İlk versiyonlarında ormanın tasviri daha pastoral bir anlatımla gerçekleşir; mevsim hep yazdır, orman hep yeşildir ve kuşlar ötmektedir. Eğlence ve cümbüşe hep bir referans vardır, yiyecekler bolluk içinde tasvir edilir. Bu dertsiz tasasız atmosfer Robin ile Marian (Maid Marian) arasındaki romantik aşkla zenginleşir. Holt'un da belirttiği gibi bu motifin kaynağı Fransız pastoral gelenektir (Holt 1960: 160-161). Bu romantik motif daha sonraları bazı popüler festivallere ve

bahar kutlamalarına entegre edilmiştir. Robin de bu bahar kutlamalarıyla ve festivallerle özdeşleşmiştir.

Köroğlu'nda ise dağlara yerleşme söz konusudur. Köroğlu'nun yaşadığı Çamlıbel, onun atı kadar hikâyede önem kazanmış bir mekândır. Bu mekân Köroğlu'nun bütün varyantlarında ufak adlandırma farklarıyla karşımıza çıkar. "At ile kahraman birlikteliği bütün Türk kültür tarihi ve destan geleneği açısından vazgeçilmez olmakla beraber mekânın bu derecede önem kazandığı destan sayısı çok azdır." (Duymaz 2014: 35). Çamlıbel, Köroğlu varyantlarının birçoğunda ulaşılması zor bir yerdir ve onun için bir kale durumundadır. Bu kale Ali Duymaz'a göre merkez ve yükselme simgeciliğinin açısından mitik bir mekân, kutsal ve ideal özellikler barındıran bir mekân, mitten tarihe, açık-geniş bir alandan dar-kapalı alana geçen bir mekân, tarihsel mekân ve epik mekân özellikleriyle karşımıza çıkar. Halk ve yanındakiler tarafından kahraman eşkıya olarak ilan edilen Köroğlu'nun yaşadığı mekân Çamlıbel, hikâyelerde axis mundi olarak konumlandırılmıştır (Duymaz 2014: 50).

On dokuzuncu yüzyıldaki ve sonraki modern versiyonlarında her ne kadar vurgu efsanenin kaçış atmosferine odaklanmış olsa da Robin Hood hikâyesi sosyal konulardan kopuk değildir. Aksine, bu konular gelişip yayılmıştır. Bu anlamda esas değişim Robin'in sosyal adaletin sağlayıcılığını üstlendiği, zenginden alıp fakire verdiği anlatılar olmuştur. Bundan başka hikâyenin arka planında Saksonların ve alt sınıfların Norman istilacılar tarafından zulme uğraması da sunulmaktadır. Normanlar ile Saksonlar arasındaki düşmanlıkları on dokuzuncu yüzyılda Sir Walter Scott işlemiştir ve kendisi bu anlamda bir Orta Çağ uyanışı yaşatmıştır.

Scott Normanlar Saksonlar arasındaki düşmanlığı *Ivanhoe* (1819) romanına konu edinerek Norman İstilasından sonraki dönemi işlemiştir. Yozlaşmış idarecilerle köylüler arasındaki uyuşmazlık Norman ve Saksonlar arasındaki ırksal düşmanlığa nakledilmiştir. Kitapta yozlaşmanın kaynağı olarak Prens John'un İngiliz payitahtını, Haçlı Seferleri'nden dönmemiş ve kayıp olan Richard I'in yokluğunda elinden alışı olarak işlenir. John toprakları kendi yanında olan Normanlar arasında pay eder. Bu topraklar evvelden Richard tarafından sahiplerine verilmiş topraklardır (Scott 1912: 136). Romanın sonunda Richard I yönetiminde Norman ve Sakson çatışması çözülür. Aslında on dokuzuncu yüzyılda geçmişe duyulan nostaljik duyguların yeniden canlanmasıyla bir tür Orta Çağcılık yeniden canlanır ve geçmişte kalmış olan Orta Çağ, dönemin eserlerinde idealize edilir.

İşte bu arka plan dahilinde Robin Hood ve adamları resmedilir. Kanun kaçağı yaşamının doğayla birlikte idealize edilerek sunulması yukarıda bahsettiğimiz "yeniden canlanmacı Orta Çağ" anlayışının sonucu olarak ortaya çıkar. Bu canlanmacılık, insanın doğayla yakın ilişkisini kâinatın bir parçası olarak ele alırken neşenin, doğallığın ve ilkel olanın yüceltildiği romantizm akımına doğru bir başlangıç yapar gibidir. Anlatı özellikle her şeyin bolluk içinde olduğu ve tüm sosyal katmanlardan adamların arasındaki yoldaşlığın gerçeğe yakınlaştırıldığı kısımlarda daha da idealize edilmektedir. Zenginin fakiri kolladığı, güçlünün zayıfın yanında olduğu konular bu anlamda ana izlekler olarak karşımıza çıkar. Popüler kahramanlar olarak kabul gören Robin Hood ve adamları on dokuzuncu yüzyılın centilmen kavramı bağlamında ele alınır ve "centilmen hırsızlar" ya da "kibar haydutlar" olarak anılmaya başlarlar.

Robin'in ezilenlerin haklarını savunucusu olarak sosyal haydut rolü Orta Çağ'a ait bir rol değildir; bu rolü efsaneye sonradan eklenmiştir. İlk baladlarda o bir kanun kaçağıdır ve amacı köylü sınıfını desteklemek değildir. Bu baladlarda sınıfsal çatışmalar ve bu çatışmaların sonucu olarak ortaya çıkan durumlar pek yer bulmaz. Fakat daha geç

dönemlerdeki versiyonlarında Robin haksız yere kanun kaçağı olur ve bu anlamda ilahi adaletin bir sembolüdür. Yani Robin sosyal haydut olarak karşımıza on dokuz ve yirminci yüzyıllardaki versiyonlarda çıkar.

Daha önceden de belirtildiği üzere Robin'in aksiyonları tümüyle toplumsal sınıfların bireylerine karşı değildir. Onun karşı olduğu görevini düzgün yapmayan yozlaşmış kişilere karşıdır.

Köroğlu, Robin Hood gibi var olan düzenin yıkıcısı olarak değil, aksine baskıcı ve zalim olan beye, padişaha karşıdır. Onun en büyük yardımcısı kır atı, yardımcısı ve yaşadığı mekânı Çamlıbel'dir. "Köroğlu'nun sayısı yedi yüz yetmiş yedi, yedi bin yedi yüz yetmiş yedi, bin yedi yüz yetmiş gibi yedili sayılarla belirlenen delilerinden Çamlıbel'e getirilmeleri kollar hâlinde anlatılır. Köroğlu bu namlı delileri genellikle yaptığı mücadelelerle yenerek Çamlıbel'e gelmeye ikna eder." (Duymaz 2014: 38). Çamlıbel'de sadece deliler değil aynı zamanda savaş veya hilelerle getirilen birbirinden güzel kızlar da vardır.

Sonuç

Sonuç olarak Robin Hood'un dertsiz tasasız ve şenlik havasının ön plana çıktığı anlatılar belirgin olarak modern dönemde oluşturulmamıştır ama taşıdıkları ruh itibariyle Orta Çağ baladlarında ele alındığı biçimde, yani ormanın idealize edildiği ve kent yaşamının problemlerinden uzak bir biçimde var olmaya devam etmişlerdir. Öte yandan efsanenin merkezinde sadece basit bir biçimde Orta Çağ'daki sınıf ayrılıklarından doğmuş olan meseleler yoktur. Aynı zamanda, bir kanun kaçağının eylem ve maceralarının yüceltilmesinin ancak ve ancak onun bu soygunları hakkedenlere karşı yaptığı gerçeğiyle de yüzleşmemizle mümkündür. "Sosyal eşkıyalığa yaygın rastlanan ülkelerin resmi kültürünün eşkıyalığın önemine dikkat çekmeleri doğal bir durumdur" (Hobsbawm 2000: 187). Örneğin, Sir Walter Scott'un *Ivanhoe* adlı romanında yazar, efsaneyi Viktorya Dönemi (1837-1901) İngiltere'sinde yeni bir sosyal düzenin arayışı bağlamında yeni bir yaklaşımla ele alırken, Cervantes de eserlerine, on altıncı yüzyıl meşhur İspanyol soyguncularını dahil etmişti. Türk yazarlar da romanlarını gerçek ya da hayali eşkıya kahramanlara adamışlardır (örneğin, Yaşar Kemal'in *İnce Memed*'i). İlk versiyonlarından farklı olarak Robin Hood modern dönemdeki tasvirlerinde refahın sağlayıcısı olarak karşımıza çıkar. Hobsbawm' a göre,

> …edebiyatta ya da halk kültüründe baskın olan eşkıya imgesi, kayıp masumiyete ve maceraya atılma hevesine duyulan özlemle, geri toplumlarda süregiden hayatın belgelenmesinden daha öte bir öneme sahiptir. Eşkıyalığın yerel ve toplumsal çerçevesinin dışına çıktığımızda elimize kalan, kalıcı bir duygu ve sürekli bir roldür. Burada söz konusu olan değerler özgürlük, kahramanlık ve adalet hayalidir. (Hobsbawm 2000: 188)

Robin Hood efsanesi bu idealleri öne çıkarmaktadır. Orta Çağ ormanlarından günümüzün televizyon ekranlarına kalan ise, özgür insanların biraradalığı, baskıcı otoriteler karşısında yenilmezlik ve ezilenler ile aldatılmışların savunuculuğunu üstlenmektir. İşte bu sebeplerden dolayı Robin Hood hepimizin kahramanı, içimizde dışarıya çıkmayı bekleyen bir stereotipidir.

Köroğlu varyantları, Robin Hood hikayeleri gibi dertsiz, tasasız, şenlik havasında başlamamıştır. Temelde bir öç/intikam alma ile başlayan serüven Robin Hood'da olduğu gibi halkın da yardımıyla bir kahraman yaratma süreciyle devam etmiştir. Her iki kahraman da bir suç işleyerek değil adaletsizliğe kurban giderek bir başkaldırının başlatıcısı olmuşlardır. Kahraman olma yolunda halkın ve yanındakilerin de desteğini alarak haksızlıkları düzeltme yoluna gitmişlerdir. Eşkıya olmalarına rağmen zenginlerden alıp yoksullara vererek halkın sevgisini kazanmışlar ve yaptıkları yerel yönetimler tarafın-

dan suç sayılsa bile halkın gözünde kahraman olmuşlardır. Dönemin sosyal ve siyasî şartları göz önünde bulundurulduğunda Köroğlu'nun özellikle Anadolu varyantlarında diğer varyantlara göre Robin Hood'a ve "sosyal eşkıya" kavramına daha yakın durduğunu da burada özellikle belirtmek gerekir. Çünkü sosyal sınıflaşma, ayan ve eşrafın zulümleri Anadolu varyantlarında daha görünür hâle gelmiş ve Köroğlu'nu sosyal bir eşkıya olarak karşımıza çıkarmıştır. Robin Hood'un görkemli, gizemli ormanı; Köroğlu'nun ulaşılmaz dağları onları görünmez, yaralanmaz kılmıştır. Her ikisi de zalimlerin düşmanı olmuşlardır. Bu bağlamda her iki kahraman da Eric Hobsbawm'ın sosyal eşkıya kuramına uygun davranış biçimleri sergilemişlerdir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Orkun Kocabıyık %50, Yılmaz Özkaya %50.
ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.
FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.
ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Bardakoğlu, Ali. "Eşkıya", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/eskiya#1 (14.06.2023).
Birdoğan Nejat. Köroğlu: Bir Toplumsal Direnişin Destanı. Kaynak (Analiz) Yayınları, 1996.
Crook, David. Robin Hood: Legend and Reality (Robin Hood: Gerçekler ve Efsane), Suffolk and Rochester: The Boydell Press, 2020.
Dobson, Robert ve Taylor, John. *Rymes of Robyn Hood: an Introduction to English Outlaw* (Robin Hood Şiirleri: İngiliz Bir Kanunusa Giriş), Glouchester: Sutton Publications, 1989.
Duymaz, Ali. "*Köroğlu'nun 'Epik Mekân'ı: Çamlıbel*". İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014, s. 35-52.
Ekici, Metin. "Köroğlu'ndan Efelere Türk Kültüründe İsyancı, Haydut ve Zeybek Anlatmalarının Yapısı," *Türk Tarihinde Efe ve Zeybek Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı*, (Ed.) Ekici, M. & Güneş, G., 2013.
Ekici, Metin. *Türk Dünyasında Köroğlu*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
Garriyev, B. A. *Türk Dünyasında Köroğlu Anlatmaları* (çev. Türkmen, F., Duranlı, M., Rahmankul, F.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
Gür, Nagihan. "Sosyal Haydut" Düzleminden "Halk Kahramanı" Statüsüne Bir Yükseliş: Köroğlu ve Sergüzeşti. *Millî Folklor* 79, 2008, s. 45-49.
Hobsbawm, John Eric. *Eşkıyalar*. (Çev. Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011.
Holt, James Clarke. "*The Origin and the Audience of the Ballads of Robin Hood*" (Robin Hood Baladlarının Kökenleri ve Okurları), Past and Present 14: 1960, s. 89-106.
Karadavut, Zekeriya. Köroğlu Destanında Hz. Ali, *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 18-20 Ekim 2018, Ankara, 2018, cilt: I, s. 871-882
Keen, Maurice. *The Outlaws of Medieval Legend*. New York and London: Routledge, 2007.
Oğuz, M. Öcal. "Folklorda Yeni Yöntemler ve Köroğlu". *Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2000, s. 43-50.
Scott, Walter. *Ivanhoe*. London: Oxford University Press, 1912.
Sümer, Faruk; Albayrak, Nurettin. *"Köroğlu". Köroğlu Kitabı*, İstanbul, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2014, s. 15-22.
Türkmen, Fikret. Köroğlu'nun Özbek ve Ermeni Varyantları. *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara: MFAD, 1983, 83-90,
White, Terence Hanbury. *The Sword in the Stone* (Taştaki Kılıç). London: Collins, 1939.
Yıldırım, Dursun. Köroğlu Destanı'nın Orta Asya Rivayetleri, *Millî Folklor* (4), 10-11, 26.